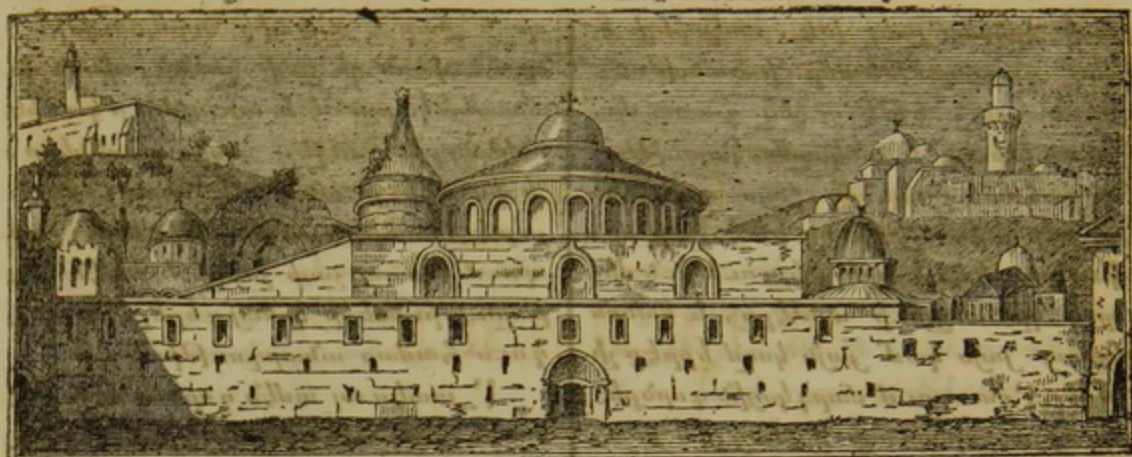

ՈՒԹՆԵՐՈՒԿ ՏՍՐԻ
ԹԻՒ Տ.

Ա Մ Ս Ա Գ Ի Ր

ՕԳՈՍՏՈՍ 31
1873.

ԱԶԳԱՅԻՆ, ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ ԵՒ ԳՐԱԳԻՏԱԿԱՆ

ԱԶԱՏՈՒԹԵԱՆ ՎՐԱՅ ԱԿՆԱՐԿ ՄԻ

Չորս է սատարիկ ծառայութիւնն
և սատարիկ ազատութիւնն :

ՄԱՐԴՍ իր խորհելու աղատու-
թեանը մէջ, եթէ մէկ սահման մի
չունենայ՝ ստոյգն եւ անատոյգը ո-
րոշելու համար, կարծեաց անեղանդի
ովկիանոսին մէջ իյնալով՝ դուրս ելե-
լը անհնարին կրլայ . և որպէս զի նոյն
կարծեաց ովկիանոսին մէջէն զատէ և
որոշէ ստոյգը և ճշմարիտը, հարկ ան-
հրաժեշտ է՝ ճշմարիտ սկզբունք, կիրթ
ճաշակ և լի հմտութեան . հաւանակա-
նագոյն պատճառ , եւ անկողմնակա-
լութիւն ունենալ, և այս է կարծեաց
աղատութեան չափ և սահմանը :

Արդ՝ ինչպէս որ խորհելու աղա-

տութեան մէջ այսպիսի սահման չու-
նենալով արդարն և անարդարը , լա-
տոյգը և անստոյգը որոշելու համար ,
չկրնար խառնիխուռն կարծիքներով օ-
րինաւոր և կարգադրեալ բան մի հա-
նել մարդկային բանաւորութեան ար-
ժանաւոր . այսպէս ալ գործելու ա-
զատութեան մէջ, եթէ նոյն ազա-
տութիւնը սահման մի չունենայ , օգ-
տակարը փաստակարէն չկրնար որոշել,
և աննշան օգտի՝ մը համար շատերու
վերարեբեալ մեծամեծ օգտից կը վե-
նասէ : Ուստի մարդկային գործոց օգ-
տակար և փաստակար բլլալուն նկատ-

մամբ կրնանք բսել թէ, անկարելի է որոշ դատողութեամբ ՚ի ծանօթութիւն գալ, եթէ ուղիղ դատումը, համութիւնը և անկողմնակալութիւնը սահման չունենայ. այս սահմանն ալ ուրիշ բան չէ, բայց եթէ չափ մի, կամ լաւ եւս է բսել, կշռութիւն մի, որով կը ճանցուի արժէքը, և կանոն կըստայ յայտ կամ յայն կողմ երբէք չի շեղելը՝ իսկ որով մարդկային գործքերը ճիշտ բարախաղի ընթացքին նմանելով, իւր երկու կողմերը ահագին անդունդներ ունի, որ եթէ առանց իւր կշռոյն մէտ դնելու ընթանայ, իսկոյն կը գլորի. ինչպէս յայտնի կը տեսնուիմք։ Նաեւ կը նմանի մանկան կեանացը, ինչպէս որ մանուկ մի եթէ իւր ազատութեանը թողումք, չը կրնալով իւր գործոյն և ընթացից կշիռ դնել, և ըստ այնմ շարժել կը շեղի ընթացքէն և անմիջապէս կը վնասուի երբեմն շատ և երբեմն սակաւ. այս պէս ալ երբ հուրին քով թողումք, գէպ ՚ի հուրին յառաջ երթալով իսկոյն կայրի. իսկ եթէ ճշմարտ ազատախոհ մէկը ըլլար պիտի խորհէր, թէ պէտք է այնքան յառաջ երթամ, որ չը պաղիմ և ոչ այրիմ։

Իսկ իմաստուն և կատարեալ խա հակմը նախ իւր գործոյ ամէն պաւրագաները կը կշռէ չըջահայեցութեամբ ամեն կողմը կը դիտէ, օգտակարը ու վնասակարը բաժ կը կըռռէ, պարտուց եւ իրաւանց կշիռը ձեռքն առած եւ անոր մէտէն սովորած, շեղելու կամ չը շեղելու կողմերը, ուղիղ ընթացքին մէջ կը շարունակէ։

Եթէ մարդ առանց իւր գործոյն չափ դնելու շարունակէ, անմիջապէս կը վնասուի, եւ միշտ վնասակար է վախճանը և արդիւնքը այն գործոյն, որ առանց չափի և կշիռքի է. ինչու

որ « Զար է սաստիկ ազատութիւնը », վասն զի չափ չունի, վասն զի անսահման կարգաւէ և առաթուր կառնէ ընթացքին առջեւ սրատահածները, ՚ի վնաս իւր անձին և այլոց, « Եւ չար է սաստիկ ծառայութիւնն », ըստ որում նա ալ չափ չունի և ամէն կաւորութիւնները կրնայ գերել, որ մարդուն համար անտրգութիւն է։

Եւ յայտնի ալ ամէն գործոյ մէջ, ան սահման ազատն օգտակարը վնասակարէն որոշելու անկարող ըլլալով, մի և նոյն կերպով կ'մղուի երկուքին ալ, և որն որ նոյն վայրկեանին իրեն լաւ թուի՝ անոր կը միտի։ Ինչպէս երբ մանկան առաջը թողումք հուր և վարդ միանգամայն, կերկնայ երկուքին ալ, եւ ընտրութիւն չունենալով վարդը առնելու ատեն իսկոյն ձեռքը փռէն կը խոցուի. և հուրը բռնելով սաստկապէս կայրի. և զինքը արգարայներու համար կսկսի լալ, և նորէն կը վնասուի։ Եւ յայտնի ալ կատարեալ մարդիկ երբ իրենց գործոցը ու խօսիցը չափ մի չորոշին, երբէք օգուտ մի չեն քաղեր. եւ վասն զի չափ չունեցող գործոյն մէջ, ոչ միայն օգուտ չ'նշմարտիր, այլ նաեւ գրեթէ միշտ վտանգներն երբէք չեն պակսիր. այս ճշմարտութեամբ փորձերէն ստիպեալ ընդունուած է սա սկզբունքը թէ, « Պարտ է յամենայնի զչափ ունելու. և այս սկզբան հետեւութիւնն է, նաեւ ազատութեան և ծառայութեան չափ դնելու գրութիւն, ինչպէս ճշմարտ է նաեւ թէ « Զար է սաստիկ ծառայութիւն և սաստիկ ազատութիւնն »։

Եւսկ ուրեմն ինչպէս մանուկը ըզգուշացնող հայրը բռնութիւն ըսած չըլլար, նոյնպէս ալ բռնութիւն կամ բռնաբարութիւն չը համարուիր երբ մէկը կըզգուշացնէ զայլս իւր մէկ վնասակար գործէն, մանաւանդ առաւ

ւել նորա բարեկամ և ճշմարիտ ազա-
տութեանը ցանկացող է , և խորին շը-
նորհակալեաց ալ արժանի է . որուն
եթէ հնազանդիմք , ոչ թէ միայն բան
մը կորուսած չեմք ըլլար , այլ ընդհա-
կառակը ալ աւելի շահած կրկամք .
մանաւանդ երբ սխալած ըլլալին
ճանչնամք . քանզի « Առաքինութիւն
չքնաղ է խոստովանիլ զսխալանս » :

Ե Ր Ա Ձ

Քանի որ խնայական կարողութեան
այլ և այլ հանգամանաց վերայ կը խոր-
հիմք , երազն՝ ալ աւելի կը պարզուի
մեր մտաց առջեւ : Երազն ուրիշ բան
չէ բայց եթէ մեր մտաց գործունէութեան
յայտարարը , և մեր խորհրդաց
չղթայն , որ զուգորդութեանց օրէնք-
ներով զանազան նիւթերու վերայ կը
տարածի :

Մեր միաբն ինչպէս արթնութեան
ատեն , նոյնպէս և քնոյ ժամանակ շա-
րունակ կը գործէ , որ ապացոյց է մեր
հոգւոյ անմահութեան . մտաց այս
գործունէութիւնը մտքին զարգացման
և կրթութեան համեմատ կրնայ կանո-
նաւոր և անկանոն լինիլ : Ուստի բարե-
կիրթ , կանոնաւոր , դատաւարակեալ ,
բարեխառն , ժուժկալ եւ ողջախոհ
մարդիկ՝ անկանոն , խառնաշփոթ եւ
անհանգստութիւն առթող երազներ
տեսնելէ ազատ են : Ինչպէս որ մեր
խորհուրդը արթուն եղած ատեննիս
ալ շատ անգամ անկապակից բանե-
րու վերայ կը յաճի նոյնպէս և գիշե-
րըն ալ , ուստի զարմանք չէ երբ գի-
շերն ալ այնպիսի երազներ գան , որք

և ոչ իսկ մեր կենաց մէջ վայրկեան մի
մոքերնէս անցած լինին , սակայն եթէ
յիշողութիւննիս սուր լինի եւ կարո-
ղանամք խոր հետազոտութիւն մի ը-
նել , դարձեալ մէկ գէպքի մը հետ
ուղղակի կտմանուղղակի մասնաւոր
կապակցութիւն ունենալը կը տես-
նեմք . բայց այս կապակցութիւնը ոչ
երազին բնութիւնն է եւ ոչ անհրա-
ժեշտ հարկ , այլ որովհետեւ յաճա-
խակի այսպէս սլառահաս է , ուստի
հաւանականաբար կը հետեւցնեմք թէ
կամ ցերեկուան խորհածնիս և կամ
մեր կենաց մէջ անցած բաներն են որ
գիշերն ալ մեր միտքը կը գան . բայց
քանզի գիտեմք՝ որ մեր միտքը կարող
է գաղափարաց բազադրութեամբ
այնպիսի խորհուրդներ ստեղծել , այն-
պիսի տեսիլներ հնարել , որք առաջինը
եղած լինին , ուստի կրնայ նոյն միտքը
երազի մէջ ալ այս կարողութիւնը դոր-
ժագրելով զանազան խորհրդոյ կա-
պակցութեանն և բոլորովին նոր բան մի
երեւակայել :

Օր մի Արշալուսոյ մօտ երազ մի
տեսայ : Խիստ խառնամբոխ վրդովեալ
բազմութիւն մի կար հեռին , որ խառ-
նակ աղաղակներով կը յուզէր ու կը
ծփար . բազմութիւնը երկարառակ կե-
րեւէր բայց իրենց վէճին առիթը դը-
րեթէ անիմանալի եղած էր . բազմու-
թեան մէջ մտերիմ բարեկամներ ալ
տեսայ , սակայն ես այս բազմութեանն
խիստ հեռի կը գտնուէի , անձամբ
այն տեղ ներկայ գտնուիլ չէր կարե-
լի , միայն օդոյն միջնորդութեամբ եւ
չորգիտեմ ուրիշ ինչ կերպով իրարու
ձայն որոշ կը լսէինք :

Տեսայ որ այն բարեկամներէս խիստ
մտերմին վերայ է այդ յուզումը , սըր-
տիս անզուսպ յարձակումով ոտտեայ
ի վեր , բարձր քարի մի վերայ կանգ-
նեցայ , և հասկացածիս ջախ , որչափ որ